

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА
УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

УКРАЇНСЬКИЙ ВИБІР:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ПАНДЕМІЯ COVID-19: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ. Економічний аспект.

ПРЕС – ДАЙДЖЕСТ
I* квартал 2021 р.

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Відділ наукової інформації та бібліографії

*Український вибір:
виклики та перспективи*

Пандемія COVID-19: уроки для України. Економічний аспект

ПРЕС – ДАЙДЖЕСТ
IV квартал 2021 р.

Запоріжжя
2021

УДК 616.98:33(048)

П-16

Пандемія COVID-19: уроки для України. Економічний аспект: прес-дайджест. IV кв. 2021 р. / КЗ «ЗОУНБ» ЗОР, Від. наук. інформації та бібліографії ; [підгот. Ю.Щеглова ; ред. Т. Пішванова]. – Запоріжжя : [ЗОУНБ], 2021. – 20 с. – (Український вибір: виклики та перспективи).

© Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека, 2021.

Прес-дайджест «Український вибір: виклики та перспективи – 2021» присвячений безпрецедентній глобальній проблемі з якою зіткнулося людство – пандемія гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

Четвертий випуск видання розглядає питання впливу наслідків пандемії COVID-19 на світову та українську економіку.

Більше посилань на джерела, які розкривають економічні аспекти коронавірусної хвороби можна знайти в книзі: Світ під час пандемії COVID-19: нові виклики та загрози : Вебліографічний покажчик / КЗ «ЗОУНБ» ЗОР, Від. наук. інформації та бібліографії ; [уклад. Ю. Щеглова]. – Запоріжжя : [ЗОУНБ], 2021. – 100 с. – URL: <https://zounb.zp.ua/resourse/pokazhchyky/covid-19-novi-vikliki>

Федик М. В.

Макроекономічні наслідки впливу пандемії Covid-19 на світову економіку

В середині 2020 року розпочалась нова глобальна економічна криза, спровокована пандемією COVID-19. Пандемія COVID-19 триває півтора року, за цей час вона суттєво вплинула на розвиток світової економіки, оскільки не минула жодну з країн. Загалом статистика показує, що у 2020 році світовий ВВП зменшився приблизно на 4,36% порівняно з попереднім роком. Зокрема, ВВП ЄС у 2020 році скоротився на 7,4 %. Проте, за прогнозами МВФ, у 2021 році очікується поживлення світової економіки та зростання світового ВВП на 5,15%. Аналізуючи прогноз світового ВВП впродовж періоду 2021–2025 рр., можемо передбачити, що у найближчі роки виробництво стане ще швидшим та більш глобальнішим, що сприятиме зростанню світової економіки.

За останні чотири роки зростання міжнародної торгівлі досягло найнижчого рівня у другому кварталі 2020 р. зі скороченням на 13% порівняно з попереднім кварталом 2019 року. Скорочення міжнародної торгівлі передусім пов'язане з порушенням функціонування світової транспортної системи. Адже доставка вантажів у портах забезпечує понад 80% світової торгівлі товарами та становить приблизно 70% від її вартості, оскільки цей сектор економіки зв'язує між собою ланцюги постачання та ринки у всьому світі. Тому глобальні виклики, пов'язані з

обмеженнями через пандемію, спричинили серйозне порушення усієї світової транспортної системи. Карантинні заходи та обмеження, котрі запровадили уряди країн, спричинили перебої у роботі міжнародних ланцюгів постачання, що призвело до негативних соціальних та економічних наслідків у відповідних країнах.

Пандемія COVID-19 здійснила також негативний вплив на пряму іноземну інвестиційну діяльність у 2020 році. Перспективи залишаються жахливими, подальше погіршення прогнозується до початку 2022 року, адже теперішні виняткові обставини в результаті пандемії призвели до затримки поточних інвестиційних проєктів та відкладання впровадження нових проєктів, а також до зниження іноземних інвестиційних доходів.

Однак найболючішою проблемою для усіх без винятку країн залишається зростання рівня безробіття населення. У першому кварталі 2020 року було втрачено близько 5,4% робочого часу. За даними Міжнародної організації праці (МОП), кількість відпрацьованих годин в Америці у другому кварталі 2020 року становила 12%, у Європі, Азії та Африці – 11,8%. Таким чином, МОП передбачає подальші втрати робочого часу у другому півріччі цього року. Це передусім залежатиме від перебігу COVID-19 в осінній та зимовий період. Очікується також збільшення кількості людей, які живуть в умовах крайньої бідності, на 0,8-1,5%. Це на 50–70 мільйонів більше, ніж прогнозувалося до епідемії.

Очевидно, що економічні втрати, спричинені пандемією COVID-19, значною мірою зумовлені падінням попиту. Оскільки запроваджені карантинні обмеження у багатьох країнах призвели до різкого падіння доходів домогосподарств, а це, в свою чергу, зумовило суттєве зниження споживчого попиту на світовому ринку товарів та послуг, тобто це означає, що споживачі сьогодні не мають змоги купувати товари та послуги, доступні на світовому ринку.

Наприклад, впало споживання продуктів (окрім споживання товарів першої необхідності), причому найбільше постраждала сфера послуг, включаючи послуги у ресторанному бізнесі. Очевидно, що пандемія завдала неймовірних збитків світовій ресторанній галузі. Адже через заходи соціальної дистанції у громадських місцях споживачі їдять все менше і менше. За даними джерела, на 10 березня 2021 року у річному обчисленні зменшення кількості ресторанів по всьому світу складає 48,5%.

Введені жорсткі обмеження на подорожі призвели до того, що велика кількість людей не змогла придбати квитки для відпочинку чи

відрядження, внаслідок цього світова туристична сфера зазнала неймовірних збитків. Світовий ринок подорожей і туризму у 2020 році втратив 100 мільйонів робочих місць у всьому світі, особливої шкоди зазнав Азіатсько-Тихоокеанський регіон, оскільки він має найбільшу кількість робочих місць у сфері туризму. Загальний дохід для галузі подорожей та туризму зменшився приблизно на 42,1% порівняно з 2019 роком та становить у 2020 році 396,37 млрд дол.

Всесвітня туристична організація ООН (World Tourism Organization, UNWTO) заявила, що на сьогодні туризм є однією із найбільш постраждалих сфер світової економіки, оскільки туризм є третім сектором за обсягами експортної торгівлі, на яку припадало 7% ВВП у 2019 році, а в деяких країнах – 20% від ВВП. Найбільш негативний вплив на сферу туризму мали такі заходи: 1) закриття кордонів для іноземців; 2) припинення міжнародних сухопутних та авіаційних пасажирських перевезень (окрім вантажних); 3) запровадження надзвичайного стану. В результаті скорочення обсягів доходів туризму до 1,2 трильйона у 2020 році світовий ВВП може скоротитися на 1,5% .

Окрім туристичної сфери, суттєвих збитків зазнала цивільна авіація, промислове виробництво (карантинні обмеження призвели до повної зупинки деяких виробництв), сфера роздрібною торгівлі, індустрія розваг та спорту тощо.

Схожа динаміка стосується й інших індустрій, наприклад, падіння попиту на нові машини чи нафту, оскільки щоденні поїздки на роботу, святкування або громадські заходи заборонені під час карантинних обмежень. Крім того, відсутність працівників на підприємствах порушила функціонування глобального ланцюжка створення вартості (global value chains, GVC), обмежуючи підтримку виробництв навіть в тих зонах, де обмеження ще не були повністю введені. Це, в свою чергу, ускладнює припинення теперішньої пандемії й одночасно збільшує її масштаби.

Заходи, котрі застосовуються урядами для уповільнення розповсюдження вірусу, змусили людей у всьому світі змінити свою фінансову поведінку. Цікаво, що багато людей через введення жорстких карантинних обмежень та закриття бізнесу змогли заощадити більше грошей. Наприклад, більше 30% респондентів у Гонконгу, Франції, Індонезії, Китаї та Індії заявили, що заощадили більше грошей протягом 2020 року. З іншого боку, деякі люди були змушені використати свої попередні заощадження або навіть позичити більше грошей для того, щоб забезпечити нормальну життєдіяльність в період кризи. Зокрема, більше

20% респондентів у Мексиці, Об'єднаних Арабських Еміратах та Індії були змушені взяти в борг, щоб подолати важку ситуацію, спричинену спалахом COVID-19. Відповідно, невизначена економічна ситуація призвела до більш обережної поведінки серед споживачів, що посприяло високому рівню економії. Рівень заощаджень домогосподарств у 2020 році зріс до 15,2%.

Основними наслідками пандемії COVID-19 для світової економіки вже є: падіння індексів бірж; суттєве зниження цін на нафту та уповільнення розвитку ринку металів; скорочення промислового виробництва; суттєве зниження доходів авіакомпаній та морського транспорту, торгово-розважальних центрів, туристичної індустрії; зменшення доходів населення; зростання прибутків фармацевтичної промисловості та світової індустрії ігрових, освітніх та інших онлайн додатків; зростання попиту інвесторів на менш ризикові активи. За такої ситуації вже відбувається зниження економічного зростання світової економіки (з 2,5% до 0,6%). У 2020 році на загальносвітовому рівні економічна ситуація буде близька до рецесії, збитки світової економіки можуть досягнути \$ 2,7 трлн.

Усе вищесказане свідчить про необхідність застосування виважених рішень урядами країн світу та органами місцевої влади, які у тісній співпраці з провідними експертами, корпоративним сектором і населенням повинні провадити ефективну соціально-економічну політику як в умовах карантину, так і протягом наступних місяців після його завершення.

Економіка та держава. — 2021. — № 7. — С. 40–46.

Маслова Н. О.

Світовий досвід застосування інструментів грошово-кредитної політики під час пандемії коронавірусу COVID-19

Сьогодні через «гострий» вплив кризових явищ та наслідків пандемії COVID-19 всі економіки країн світу відчувають уповільнення економічного зростання та підвищення інфляційних очікувань. Разом з тим, незважаючи на ці тенденції, монетарна політика провідних центральних банків залишатиметься достатньо м'якою.

2020-й рік виявився дуже особливим для монетарної влади всього світу. Центральні банки, що емітують резервні світові валюти, вдалися до післякризового досвіду 2008 року, пропонуючи політику грошового розширення. Так, баланс Федерального резерву США зріс за 11 місяців на 70%, баланси Європейського центрального банку та Банку Англії – більше ніж на 40%. Водночас центральні банки світу не тільки «друкували гроші», а й пропонували широкий спектр інструментів своєї монетарної політики, обираючи консервативну, агресивну чи змішану стратегії своєї реакції на виклики, пов'язані з пандемією коронавірусу.

Слід зазначити, що основним інструментом грошово-кредитної політики з боку регуляторів багатьох країн світу сьогодні залишається облікова ставка. Досліджуючи облікові політики центральних банків світу, визначено, що «відповіддю» на кризові явища у багатьох економіках країн світу з березня 2020 р. стало істотне зниження облікової ставки. Однією з перших країн, яка відреагувала таким чином на економічний вплив епідемії вірусу COVID-19, стали США (з 16 березня через COVID-19 Федеральна резервна система (ФРС) США знизилася облікова ставка майже до нуля відсотків). Такого значного зниження не відбувалося більше як десять років після фінансової кризи 2008 року, і цей фактор став «маяком» для інших розвинених країн та країн, що розвиваються.

Тенденція до зниження облікової ставки провідними центральними банками світу прослідковується і сьогодні. У січні 2021 р. Європейський центральний банк (ЄЦБ) вирішив залишити на рекордно низькому рівні – нуль відсотків – свою облікову ставку. Крім того, оголошена у грудні 2020 року програма надання особливо вигідних довгострокових кредитів (PELTRO) та пом'якшення умов погашення щодо вже існуючих довгострокових кредитів зберігається незмінною й надалі. Переосмислюючи досвід зарубіжних країн, треба зазначити, що в Україні, за умови режиму інфляційного таргетування, також існує можливість Національному банку використовувати свою облікову ставку для хеджування внутрішніх і зовнішніх ризиків і зниження облікової ставки до 6 %, що є певним підтвердженням такої стратегії.

Європейські країни, які зараз активно розвиваються та за своїм економічним станом більше відповідають ситуації в Україні, демонструють найбільше використання традиційних інструментів грошово-кредитної політики в своїх країнах. На відміну від них, країни з розвинутими економіками, які вже вичерпали потенціал традиційних

інструментів грошово-кредитної політики протягом попередньої кризи, майже миттєво перейшли до більш новітніх інструментів.

Пошук нових ефективних інструментів грошово-кредитної політики центральними банками світу під час пандемії Covid-19 призвів до активного використання такого заходу, як кількісне пом'якшення (QE). Особливістю даного інструмента є те, що під час QE центральний банк купує державні облігації або інші фінансові активи, щоб влити гроші в економіку або підтримати вторинний ринок, таким чином сприяючи державним запозиченням.

Цікавим є факт, що QE застосували всі розвинені країни та деякі країни, що розвиваються (Польща, Румунія, Угорщина, Туреччина). На думку експертів, для розвинутих країн, які мають стабільні валюти та нижчий рівень інфляції, ці дії мали виправданий характер, на відміну від країн, економіки яких розвиваються, де така політика може нести значні ризики для їхнього економічного стану. Разом з тим треба зазначити, що центральні банки цих країн вважають, що очікуваний ефект може перевищити ймовірні ризики та дозволить вважати ці дії виправданими й такими, що допоможуть фіскальним органам цих країн запровадити великі антикризові заходи та забезпечити значний обсяг ліквідності для банків.

Аналіз інструментів грошово-кредитної політики України та європейських країн, що розвиваються, показує, що зусилля центральних (національних) банків спрямовані на «пожвавлення» економічної активності шляхом запровадження певних монетарних програм, що несуть в собі й певні ризики, особливо для країн, що розвивають свою економіку. Масштабні дії центральних банків світу щодо суттєвого зниження рівня облікових ставок, активізації операцій з рефінансування банків та застосування інших стимулюючих інструментів грошово-кредитної політики можуть, з одного боку, підвищити ризик стрімкого підвищення інфляції, а з іншого – стати «каталізатором» для «запуску» економіки. Тому вибір даних інструментів потребує виважених дій на основі ретельних досліджень ситуації, яка складається в економіці певної країни.

Треба також враховувати, що для визначення найбільш ефективних інструментів грошово-кредитної політики в умовах кризи, спричиненої пандемією, слід виходити з того, що світовій економіці не вдалося остаточно оговтатися від глобальної рецесії 2008 року, тобто не були вирішені основні причини цієї кризи. Тому сьогодні всі країни

знаходяться в більш нестабільному економічному стані, ніж під час попередньої кризи (накопичилось ще більше боргів, а довіра до глобального інвестиційного та торгової системи підірвана).

Також треба розуміти, що світ чекає достатньо довгостроковий кризовий період, про що говорить п'ятий Генеральний секретар Організації з економічного співробітництва та розвитку Анхель Гуррія, який повідомив ВВС, що «вже зараз економічні наслідки поширення хвороби є більшими, ніж просто фінансова криза, а вірити в те, що постраждали країни зможуть швидко відновити свої економіки – це «видавати бажане за дійсне».

Тому при виборі інструментів слід враховувати прогнози щодо перебігу подій, а саме: якщо економічна криза, спричинена пандемією, виявиться досить короткостроковою (тобто протягом 2021 року пандемія буде практично подолана), то в якості реакції теоретично можлива традиційна комбінація адаптивної грошово-кредитної політики (в ідеалі – обмеженого скорочення ставки центральних банків, але, можливо, і у вигляді неортодоксальних заходів щодо зниження довгострокових процентних ставок) з автоматичними фінансовими стабілізаторами. Однак, якщо криза буде тривалою, знадобляться «ін'єкції» ліквідності з боку центральних банків, більш активна фінансова політика, а також зусилля щодо підтримки політики вільної торгівлі та іноземних інвестицій. Тому, щоб ефективно реагувати на економічні наслідки пандемії коронавірусу Covid-19, необхідна не тільки активна цільова грошово-кредитна політика, а й інституційні реформи для забезпечення стійкого зростання, спрямовані на запобігання подібних економічних криз у майбутньому.

*Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка.
— 2021. — Вип. 1. — С. 121–126.*

Т. В. Шевчук, О. П. Сідельник, Г. Т. Кравчук

Аналіз впливу коронакризи на економіку України

Пандемія COVID-19 – це перший у новітній історії досвід, коли суто біологічний чинник набув практично самостійного життя в соціальній площині та виявив надпотужну дієвість у впливі на політико-правову, соціально-економічну сфери, міждержавні стосунки та уклади життя спільнот, диктуючи поведінку національних спільнот, у якій імперативи

здоров'я і життя виразно переважають над непорушними раніше цінностями, на яких будувалися демократичні процедури та інституційні моделі ринкової економіки. Через унікальний характер пандемії обґрунтованим було введення спеціального терміна «коронакриза».

Разом з тим ця криза не є «класичною» епідемічною кризою тому, що:

1. Основна втрата трудового потенціалу відбувається через карантинні заходи.

2. Нарощування протестних настроїв змушує уряди прискорювати припинення карантинів навіть поза біологічними показниками.

3. Економічний локдаун стався в результаті гальмування економічних процесів карантинними обмеженнями та відповідну реакцію ринків. Тому звична антициклічна політика є недостатньо ефективною.

4. Змінює стандарти поведінки основних «гравців» ринків економічного простору. Поведінкові зміни призводять до неочікуваних реакцій на важелі економічної політики, змінюють конкурентне середовище й можуть стати головним чинником посткризової депресії.

Коронакриза стала «універсальним проявником» накопичених у глобальній спільноті неурегульованих суперечностей, які можуть гальмувати післякризове відновлення. Незалежно від моделі подальшого розвитку захворюваності, безальтернативним є завдання реабілітації економіки після періоду «тотального» карантину та її адаптації до повноцінного функціонування в умовах гнучких карантинних обмежень невизначеної тривалості.

З початку 2020 року українська економіка опинилася в новій системі ризиків, пов'язаних зі світовою економічною рецесією, що спонукало сповільнення економічної динаміки. А введення суворих карантинних умов спричинило припинення функціонування великої частини підприємств у різних сферах економічної діяльності, що загалом суттєво погіршило становище вітчизняної економіки.

Зменшення ділової активності як в Україні, так і за її межами, спровокованих пандемією, погіршенням кон'юнктури на світових ринках низки промислових товарів, послабленням інвестиційної діяльності спричинили зниження показників усіх секторів економіки.

За даними НБУ, індекс виробництва базових галузей (ІВБГ – відносний показник динаміки обсягу промислового виробництва, що показує його підйом або спад), за підсумками травня 2020 року, становив 6,3% порівняно з відповідним періодом 2019 р. Проте часткове послаблення карантинних обмежень у травні дозволило зменшити їхній вплив на

економіку – за підсумками травня, ІВБГ був на рівні 8,9 %, але в січні ІВБГ знову знизився (на 3,7 % після зростання на 9,2 % у грудні 2020 року).

Індекс промислового виробництва в Україні в січні 2021 року становив 83,9 %. Серед інших чинників на показниках низки секторів економіки негативно позначилися суворіші карантинні обмеження і несприятливі погодні умови. Так, тимчасово послабився споживчий попит та експорт. Зокрема, уповільнилося зростання обороту роздрібної торгівлі (до 3,5 %). Складнощі з транспортуванням позначилися на вантажних перевезеннях і гуртовій торгівлі. Промисловість повернулася до падіння (на 4,0 % р/р) унаслідок тимчасового послаблення внутрішнього попиту, загострення конкуренції на зовнішніх ринках, а також перебоїв у роботі портів. Крім того, відновився спад у сільському господарстві (на 5,7 %), відображаючи низьку рентабельність у тваринництві, насамперед унаслідок подорожчання кормів і спалахів захворювання тварин в окремих районах. Будівництво теж суттєво скоротилося (на 12,9 %) на тлі складних погодних умов.

Ухвалена Урядом і Верховною Радою України низка рішень, спрямованих на запобігання поширенню COVID-19, вплинула на виконання державного і місцевих бюджетів через запровадження податкових звільнень та потребувала додаткових фінансових ресурсів для реалізації першочергових заходів, пов'язаних із недопущенням поширення COVID-19, підтриманням суб'єктів господарювання і соціально уразливих верств населення. Відповідно за таких умов показники виконання державного бюджету України значно знизилися.

У зв'язку з пандемією Україна отримала від Європейського Союзу 0,6 млрд євро як перший транш «антикоронавірусної» програми макрофінансової допомоги, яку було ухвалено ще півроку тому. Кредит видається на 15 років за дуже низькою ставкою – 0,125 % річних. Одразу після цього почалося розміщення єврооблігацій з погашенням до 2033 року (найдовші із наявних) на суму 0,5 млрд доларів. Орієнтовна ставка розміщення трохи вища за 6 % річних, що є одним із найнижчих показників вартості запозичень через суверенні єврооблігації в історії України. Також відновився інтерес іноземних інвесторів до облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), переважно до 5-річних ОВДП із дохідністю близько 12 % річних. На 10 грудня 2020 року нерезиденти наростили обсяг ОВДП у власності на 2,2 млрд грн (еквівалент 78 млн доларів).

За таких умов банківська система перебуває теж у складних умовах. У коментарях Національного банку України зазначено, що вітчизняний фінансовий сектор успішно проходить коронакризу, оскільки банки увійшли в період пандемії без помітних дисбалансів, достатньо капіталізованими та високоліквідними і за підсумками року зберегли дохідність, хоча сектор отримав на 22 % менший прибуток, ніж 2019 року.

Протягом 2020 року обсяг депозитів в українських банках зріс більш як на 200 млрд грн. Відповідно до оперативних даних НБУ, кошти резидентів в українських банках на кінець 2020 року становили 837,6 млрд грн, що на 196,7 млрд грн, або 31 %, більше ніж на початку року. Зокрема, бізнес збільшив залишки гривень на рахунках за рік на 114 млрд грн, населення – на 83 млрд грн. Тим часом залишки на валютних рахунках клієнтів за рік зросли лише на 150 млн доларів. Відповідно за 2020 рік клієнти українських банків додали еквівалент 5 % ВВП до своїх банківських рахунків.

Ситуація на грошово-кредитному ринку залишається стабільною, і банківська система має достатньо високий рівень ліквідності. Гривнева ліквідність наразі становить близько 230 млрд грн, валютна ліквідність – понад 8 млрд дол. США. Таким чином, банки мають достатньо ресурсів для безперебійної діяльності навіть в умовах погіршення настроїв населення і бізнесу під впливом негативних новин зі світових ринків. Робота НБУ з оздоровлення і підвищення стійкості банківської системи, яка проводиться з 2015 року, дала беззаперечний позитивний результат. Уперше в історії під час кризи банки не стали фактором посилення економічної нестабільності. Навпаки, сьогодні фінансові установи підтримують бізнес, надаючи кредитні ресурси і кредитні канікули тим, хто через втрати від коронакризи цього найбільше потребує. У посткарантинних економічних реаліях потрібна синергія уряду й центробанку. Національний банк України продовжує слідкувати за ситуацією з поширенням коронавірусу і за станом світових фінансових і товарних ринків, за потреби – надалі проводитиме інтервенції для згладжування надмірних курсових коливань.

Вісник Університету банківської справи. — 2021. — № 1. — С. 34–41.

Лібанова Е. М.

COVID-19: соціально-економічні втрати 2020 року та потенційні ризики

Вже сьогодні можна досить впевнено прогнозувати серйозні ризики та потенційні загрози, які ще не відображаються в інформаційному полі, але можуть проявитися через певний, можливо, навіть тривалий проміжок часу.

Безумовно, головною складовою є зміни смертності населення. Враховуючи поєднання сумнівів щодо універсальності методики статистичного обліку смертності від COVID-19 (не тільки в різних країнах, а й у різні проміжки часу) з практично неминучим збільшенням кількості смертей від інших причин через зумовлені протидією пандемії обмеження у діяльності системи охорони здоров'я (людина могла взагалі не хворіти на COVID-19, а померти від серцево-судинного захворювання через його несвоєчасне діагностування або ненадання необхідної медичної допомоги), максимально коректним видається обчислення демографічних втрат унаслідок пандемії COVID-19 за результатами аналізу загальної кількості смертей.

На перший погляд, зростання смертності в Україні виявилось нижчим і за очікуване, і порівняно з багатьма іншими країнами, навіть значно більш розвиненими. Так, чисельність померлих від усіх причин у 2020 р. не надто перевищує рівні 2018–2019 рр. (+35,7 тис. за рік порівняно з 2019 р. та +29,2 тис. порівняно з 2018 р.) Якщо загальна кількість померлих в Україні в 2020 р. перевищує відповідний показник 2019 р. на 6,2 %, то в Німеччині – на 6,6 %, у Франції – на 10,9 %, в Італії і Польщі – на 18,5 %, в Іспанії – на 20,7 %.

Проте динаміка даних тільки других півріч (стале зростання смертності в Україні спостерігається від вересня 2020 р.) дає гіршу картину: +53,0 тис. порівняно з 2019 р. і +40,2 тис. порівняно з 2018 р.; у I кварталі 2021 р. чисельність померлих збільшилася на 25,0 тис. порівняно з 2020 р., а в лютому-березні є найвищою за 4 останні роки.

При цьому в розвинених країнах зростання кількості померлих супроводжувалося збільшенням загальної чисельності населення, тоді як

в Україні – зменшенням.

Другою за значенням складовою демографічних змін внаслідок пандемії є міграції. Цілком закономірно пандемія COVID-19 не змінила поширеності міграційних орієнтацій населення, передусім щодо виїзду на заробітки до інших країн. Безумовно, частині тих, хто збирався виїздити, довелося це відкласти на певний час через закриття кордонів і труднощі з працевлаштуванням. Але масштабного повернення з-за кордону українських заробітчан, всупереч очікуванням, так і не відбулося, у найбільш гострій період, ще до спрощення процедури легалізації мігрантів, в Україну повернулося не більш як 500 тис. осіб). Більшість з них становили нелегальні мігранти переважно з Польщі та інших сусідніх країн. І навіть тоді серед них панували настанови на майбутній якнайскоріший виїзд.

Ключовим наслідком запроваджених обмежень економічної діяльності стали величезні втрати робочих місць майже в усіх секторах економіки і відповідне зростання безробіття. Загалом у 2020 р. чисельність безробітних помітно збільшилася: визначених за методологією МОП – на 12,5 %, а зареєстрованих Державною службою зайнятості – на 21,7 %. Давали взнаки спрощення процедури реєстрації та отримання допомоги з безробіття, чим закономірно скористалися ті, хто раніше працював нелегально та/або напівлегально.

Посилення рецесії, яка розпочалася ще в 2018 р., зачепило практично всі галузі економіки. Особливо гострими кризові явища виявилися в секторі обслуговування населення (готельний, ресторанний бізнес, туризм, торгівля, побутові послуги тощо).

Після запровадження карантину багато мікро- та малих підприємств припинили свою діяльність. І якщо у великих містах після послаблення протиепідемічних обмежень такі підприємства почали відновлювати свою роботу, то в малих містах і туристичних зонах більшість з них закрилися зовсім.

Проблеми на ринку праці не могли не спричинити зростання масштабів бідності та посилення нерівності. Зокрема, через весняний локдаун 2020 р., який тривав 102 дні поспіль (з 12 березня по 22 червня), у другому кварталі помітно зросла бідність населення. Традиційно в найбільш скрутному становищі опинилися домогосподарства з неповнолітніми дітьми (рівень бідності в II кварталі 2020 р. сягнув 66,6 %) і селяни (67,6 %), але і в цілому по Україні частка бідних

домогосподарств виявилася просто вражаючою.

Зупинимося на загрозах потенційних втрат, виявлених за статистичними даними 2020 р., які стосуються серйозних суспільних зрушень.

Насамперед це нашарування економічних проблем, безпосередньо пов'язаних з наслідками пандемії COVID-19, на ті, які вже існували до початку карантинних обмежень, що в комплексі формує майже невідворотні загрози подальшого відставання вітчизняної економіки.

Вимушені карантинні обмеження наочно продемонстрували економічно розвиненим країнам небезпеку перенесення стратегічно важливих виробництв (продуктів харчування, ліків, хімічних товарів тощо) за кордон. З'ясувалося, що вигоди від використання дешевої робочої сили перебиваються економічною й політичною залежністю, яка стає загрозою в разі ускладнення доставки відповідних товарів і посилюється за недемократичності влади тих країн, де ці товари виробляються. Скоріше за все розвинені країни, принаймні в найближчій перспективі, перейматимуться відновленням на своїй території виробництв, раніше розташованих за кордоном. Це означає, що очікування на розміщення таких виробництв в Україні не реалізуються і не буде створено відповідні робочі місця.

Запровадження нових технологій організації виробництва (у широкому розумінні), зокрема поширення дистанційної зайнятості, яке розпочалося кілька років тому, але багаторазово прискорилося через карантинні обмеження, скоріше за все збережеться і надалі – даватимуться ознаки економії на утриманні офісних приміщень, транспорті, харчуванні поза домом тощо. Водночас постають загрози, з одного боку, десоціалізації і прекарізації найманих працівників, які фактично перетворюються на самозайнятих, а з другого – втрати можливостей для розвитку стартапів через брак постійного вільного обговорення різних ідей. У бідних країнах, як-от наша, перспективи економічних проривів значною мірою пов'язані саме з різноманітними ідеями, реалізація яких, принаймні на перших етапах, не потребує великих інвестицій.

Вагомі ризики формують масові карантини у школах і поширення практики онлайн-освіти, що видається особливо небезпечним у контексті соціалізації й формування соціального капіталу учнів початкової та середньої школи. Всупереч очікуванням, пов'язаним із розширенням доступу мешканців маленьких поселень, де організація повноцінної освіти є надто дорогою (а часто і неможливою через брак кваліфікованих

вчителів), на практиці нерівність тільки поглиблюється.

Головною причиною поглиблення територіальної нерівності є різна доступність і якість інтернет-послуг. Теоретично всі школи України мають доступ до Інтернету і обладнані необхідною технікою, але, по-перше, якість зазначених послуг далеко не всюди однакова і надійна, а по-друге, доступ до Інтернету у шкільному приміщенні ще не гарантує його вдома. Крім того, не всі учні мають необхідні гаджет, особливо це стосується дітей з бідних родин, які переважно і мешкають у глухих, віддалених від центрів зв'язку селах. В окремих країнах, зокрема в Бразилії, таких дітей забезпечено комп'ютерами або планшетами за рахунок бюджетів та/або благодійних фондів, проте в Україні подібні ідеї навіть не обговорюються.

Те, що відбувається в шкільній освіті сьогодні, провокує консервування бідності, втрату соціального капіталу (перериваються або не формуються соціальні зв'язки) і людського капіталу (знижується якість освіти, включно з професійною).

Нарешті, ризики не тільки для здоров'я населення, а й для економіки пов'язані з дуже низькими темпами вакцинації в Україні, що загрожує консервуванням високих рівнів захворюваності й смертності, продовженням практики карантинних обмежень і відтермінуванням відновлення повноцінних зв'язків з розвиненими країнами.

Отже, втрати через пандемію COVID-19, яких зазнала Україна в 2020 р., є лише верхівкою айсберга. Не всім ризикам можна запобігти, не всі їх наслідки можна мінімізувати, але їх потрібно усвідомлювати, оцінювати ймовірності і, розробляючи стратегічні документи, враховувати, причому не тільки поточні, а й ті, що реалізовуватимуться, можливо, через десятиріччя.

Вісник Національної академії наук України. — 2021. — № 6. — С. 42–46.

Ольшанський О. В., Крамчанінова М. Д.

Вплив пандемії COVID-19 на проблеми забезпечення економічної безпеки малих та середніх підприємств

Останніми роками обсяги світової торгівлі та інвестицій різко впали, оскільки у відповідь на пандемію відбулись істотні зміни у

життєдіяльності багатьох держав світу. Заходи боротьби з пандемією COVID-19 призвели до безпрецедентних економічних потрясінь, які супроводжуються банкрутством і закриттям значної кількості підприємств.

Як продемонструвала криза пандемії COVID-19, малі та середні підприємства (МСП) виявилися найбільш вразливою частиною економічної бази багатьох країн. За даними World Bank, їхня частка становить близько 90% підприємств і більше 50% зайнятості в усьому світі. І тепер вони зіткнулися з економічними наслідками пандемії COVID-19. Порушення в цьому сегменті мають великі соціальні та економічні наслідки і призводять до втрати нематеріального капіталу, навичок та інноваційного потенціалу.

Безумовно, фірми будь-якого розміру, великі та малі, страждають від наслідків пандемії. Але, за умови зменшення попиту, продажі МСП мають схильність скорочуватися більше, ніж у великих фірм, діючих в тому самому секторі. Цілком зрозуміло, що проблеми МСП, спричинені пандемічною загрозою, різняться залежно від країни і галузі. Існують значні відмінності у результативності діяльності фірм в залежності від регіонів та секторів економіки. Наприклад, значна частина сектору цифрової індустрії майже весь час успішно працювала. Ще на початку пандемії різке падіння виробництва у реальному секторі викликало суттєве зменшення попиту на цифрове виробництво та послуги, але разом з тим, через необхідність роботи на дистанції, попит на цифрову інфраструктуру суттєво зріс. Що стосується секторів, які залежать від контактів та взаємодії людей, таких як індустрія туризму, послуг та транспорту, де попит був додатково скорочений через зменшення мобільності та туристичної діяльності, – вони зазнали значних ударів кризи та досі залишаються пригніченими.

Ще одним слабким місцем економічної безпеки МСП в пандемічний період виявилася стійкість ланцюгів створення вартості. Багато підприємств зіткнулися з необхідністю впоратися з нестачею поставок, спричиненою закритими кордонами та скороченням виробництва. До того ж до утруднення пропозиції, падіння попиту охопило і виробничу частину сектору: ланцюги поставок у багатьох секторах були порушені і, в свою чергу, уповільнили або зовсім зупинили виробництво більшості країн. Тож криза COVID-19 наголосила на стратегічному значенні гнучкості ланцюжків доданої вартості і, на думку багатьох експертів, їх можна зміцнити за рахунок збільшення диверсифікації та часткового повернення

до регіональних ланцюгів постачання.

Пандемія також актуалізувала питання необхідності більш широкого цифрового доступу та значно прискорила процеси глобальної цифрової трансформації економіки. Криза COVID-19 дуже ясно показала, що занадто багато МСП залишалися позаду технологічної інтеграції, яка стрімко розвивалася в бізнесі та суспільстві, тоді як сучасні цифрові технології здатні підтримувати бізнес-операції на якісно іншому рівні.

Доступ до Інтернету і цифрових технологій став найважливішим фактором трансформації бізнес-процесів на багатьох підприємствах. Відеоконференції, онлайн-трансляції і доставка додому стали новим рішенням, що дозволяє утримати бізнес на плаву. Онлайн-навчання, професійне спілкування, а також доступ до ринків електронної комерції без адекватної цифрової інфраструктури – неможливі. Фірми, діяльність яких дозволяє впровадити таку стратегію, мають можливість скоротити ряд витрат, пов'язаних з роботою фізичного офісу. Дистанційна робота та гнучкий графік також сприяють підвищенню ефективності використання людських ресурсів.

МСП в порівнянні з великими корпораціями вважаються менш надійними і значно меншою ймовірністю зможуть отримати банківські позики, ніж великі фірми і корпорації. Причина – брак надійної гарантії виконання своїх зобов'язань за кредитами і наявність заставного забезпечення кредиту з боку підприємців малого і середнього бізнесу. Крім того, підприємці схильні приховувати істинний розмір свого доходу через занадто велике податкове навантаження, коли надання кредиту потребує демонстрації стабільного обороту та прибутку підприємства. У цій ситуації більшість банків віддає перевагу фінансуванню великих компаній. МСП замість цього змушені продовжувати відчувати стійку потребу у фінансуванні, що заважає їх зростанню і обмежує можливості подальшого розвитку.

За умов кризи та нестабільного характеру економічного розвитку визначити, які саме шляхи забезпечать і підтримають життєздатність МСП, – спільне завдання бізнесу та держави. Особливу увагу слід приділяти необхідності реалізації інструментів фінансової підтримки малих підприємств в найбільш постраждалих секторах економіки, беручи до уваги регіональну економічну нерівність і враховуючи баланс потреб і власних можливостей регіону.

Збереження МСП може зажадати вирішення низки обмежень, що

виходять за рамки традиційного розуміння підтримки підприємництва. МСП, щоб пройти через пандемію, можуть знадобитися гранти, а не позики. Як основний інструмент, враховуючи баланс потреб і власних можливостей регіону, мають слугувати цільові програми фінансової допомоги малому бізнесу в зв'язку з коронавірусом, як, наприклад, в ЄС і США. Ці програми також можуть, за наявності ресурсів, включати заходи стимулювання попиту шляхом прямої підтримки домогосподарств. Але не всі уряди мають достатній бюджет для впровадження грантової підтримки. Також варто враховувати, що поєднання обмеженого «фіскального простору» та високого корпоративного боргу є високим ризиком для країн із низьким та середнім рівнем доходу, які раніше вже мали широку практику фінансування попередньої політики економічної експансії шляхом запозичень.

Якщо криза триватиме і надалі, своєчасне надання необхідної підтримки стає критично важливим для економічної безпеки підприємств. Зі свого боку, це вимагає швидких зусиль для створення партнерства між бізнесом, урядом і громадянським суспільством, спрямованих на вирішення конкретних питань економічної безпеки малих та середніх підприємств:

- Політичні реформи та навчальна база повинні спиратися на принцип забезпечення зв'язку з нагальними потребами МСП, з метою їх підтримки та стимулювання.

- Розвинута інфраструктура та професійна допомога стануть додатковою підтримкою економічної безпеки МСП у кризовий період, коли підприємства зазнають значних втрат.

- Інноваційна фінансова підтримка, цифровізація та технологічний прогрес може допомогти МСП підтримувати бізнес-процеси за складних умов.

Економічний вісник Донбасу. — 2021. — № 2. — С. 78–82.

ПАНДЕМІЯ COVID-19: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ. Економічний аспект

**Прес – дайджест
IV квартал 2021 р.**

Підготувала: *Ю. Щеглова*
Редактор: *Т. Пішванова*

Наклад 10 прим.
Віддруковано у Запорізькій ОУНБ
просп. Соборний, 142, Запоріжжя, 69095

Відділ наукової інформації та бібліографії

Телефон: (061) 787-53-57

Ел. пошта: bibliograf.zounb@gmail.com, bibliograf@zounb.zp.ua

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА
УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

ЗАПОРІЗЖЯ
ПР. СОВОРНИЙ, 142
0517875357

BIBLIOGRAF.ZOUNB@UKR.NET
BIBLIOGRAF@ZOUNB.ZP.UA

FACEBOOK.COM/BIBLIOGRAF.ZOUNB
YOUTUBE.COM/BIBLIOGRZOUNB

ZOUNB.ZP.UA

ЗАПОРІЗЖЯ
2017